

فضای مجازی، شبکه‌های اجتماعی و حاکمیت

چکیده

فضای مجازی، بستری تعامل‌گرا برای جامعه‌ای مجازی است که مهم‌ترین رخداد آن، شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی است. جهان شبکه‌ای، حاصل اجتماع و ارتباط هزاران شبکه اجتماعی در این فضای مجازی است. در این ارتباطات، همه در کنار هم حاضرند و از یکدیگر مطلع‌اند؛ بدون اینکه همدیگر را ببینند یا بشناسند. فضای مجازی، موجب هم‌افزایی قدرت اجتماع شده و در ذات خود می‌تواند جمهوریت را در مقابل حاکمیت قرار دهد. این محیط مجازی، مبتنی بر دموکراسی تام و اداره مردمی است و نشان داده که مدیریت کامل و جامع را بر نمی‌تابد. عمده مخاطرات فضای مجازی را باید در پیدایش شبکه‌های اجتماعی جست‌وجو کرد و بیشترین توان را در نظارت، هدایت و کنترل این قدرت نرم هزینه کرد. برای داشتن فضای مجازی پاک، لازم است فرصت‌ها و تهدیدهای این فضا را شناخت و متناسب با آن، راهبردهایی را طراحی نمود. به نظر ما، بایسته‌های جامعه اسلامی را می‌توان به جوامع مجازی سرایت داد و ایجاد فضای مجازی پاک را ممکن شمرد. یکی از شاخصه‌های قدرت در فضای مجازی، شبکه‌های اجتماعی است که روش‌های متعددی توسط کارشناسان برای مهار و کنترل این قدرت نرم پیشنهاد شده است. مباحث مطرح‌شده، مبتنی بر دریافت‌های تجربی و مطالعات مرتبط در طول دو دهه آشنایی با فضای مجازی و ابعاد آن است. به نظر نگارنده، ورود حاکمیت به فضای مجازی، ایجاد بسیج سایبری، تأسیس شبکه‌های بدیل، تولید اطلاعات و محتوا و در نهایت، کنترل و نظارت، می‌تواند فضای مجازی همساز با هنجارهای دینی و فرهنگی جامعه ما را به عنوان فضای مجازی پاک ترسیم کند.

کلیدواژگان: فضای مجازی، شبکه‌های اجتماعی، حاکمیت، محتوا.

درآمد

اصطلاح «شبکه‌های اجتماعی»، برای نخستین بار در دهه ۱۹۶۰ میلادی مطرح شد و از آن پس، به سرعت به اصطلاحی کلیدی در مطالعات سایر علوم بدل گشت. در مباحث نظری، شبکه اجتماعی، به این صورت تعریف می‌شود که مجموعه‌ای از نهادهای اجتماعی شامل مردم و سازمان‌ها که به واسطه روابط معنادار اجتماعی به هم متصل می‌شوند و نیازها، ارزش‌ها و علایق خود را با هم به اشتراک می‌گذارند. این شبکه‌ها در گذشته به صورت سنتی بر انواع ارتباطات و دوستی‌ها در پارادایم (الگواره‌ای) چهره‌به‌چهره و مبتنی بر همزیستی‌هایی بومی و قومی متمرکز بود. اما شبکه‌های اجتماعی امروز بر جامعه مجازی آنلاین و ارتباطات ملی و فراملی و در بستری جهانی متمرکز است. شبکه‌های اجتماعی مجازی، پایگاه یا مجموعه پایگاه‌هایی هستند که امکانی فراهم می‌آورند تا کاربران بتوانند علاقه‌مندی‌ها، افکار و فعالیت‌های خود را با دیگران به اشتراک بگذارند تا دیگران هم در این فعالیت‌ها با آنان سهیم شوند. یک شبکه اجتماعی مجازی، مجموعه‌ای از سرویس‌های مبتنی بر وب است که این امکان را برای اشخاص فراهم می‌آورد تا ویژگی‌های عمومی یا خصوصی برای خود ایجاد کنند،

یا با دیگر اعضای شبکه ارتباط برقرار نمایند، منابع خود را با آنها به اشتراک گذارند و از میان دیگر اعضا برای خود دوستانی جدید پیدا کنند. شبکه‌های اجتماعی، محل گرد همایی صدها میلیون کاربر فضای مجازی است که بدون توجه به مرز، زبان، جنس و فرهنگ، به تعامل و تبادل اطلاعات می‌پردازند. در واقع، شبکه‌های اجتماعی برای افزایش و تقویت تعاملات اجتماعی در فضای مجازی طراحی شده‌اند. امروزه، اصطلاح «شبکه اجتماعی مجازی» در همه فرهنگ‌ها وارد شده و تعاریف و ویژگی‌های متعددی برای آن بر شمرده‌اند.

طی چند سال اخیر، رشد فناوری‌های نوین در حوزه‌های اطلاع‌رسانی و همگرایی رسانه‌ای در شرایط اجتماعی گوناگون، برون‌دادهای متفاوتی داشته است که پدیده شبکه‌های اجتماعی، یکی از این دستاوردهاست. اکنون این شبکه‌ها، سکندار اقیانوس پرتلاطم فضای مجازی‌اند؛ شبکه‌هایی مردمی که مبتنی بر فناوری‌های نوین فعالیت داشته و با اجتماع‌گرایی مجازی نقش اساسی را در معادلات رسانه‌ای جهان بازی می‌کنند. این فناوری، علاوه بر قابلیت شبکه‌سازی مجازی، امکان استفاده از فرصت‌های مختلف در محیط اینترنت را همچون: جست‌وجو،

خواندن و به اشتراک گذاری اخبار، بارگذاری عکس و فیلم، یادداشت‌نویسی و عضویت در گروه‌های مختلف و برپایی تجمعات سیاسی را فراهم کرده است. شبکه‌های اجتماعی مجازی، بسته به ساخته‌ای اجتماعی مختلف جامعه شکل می‌گیرد.

ویژگی شبکه اجتماعی مجازی

شبکه‌های اجتماعی مجازی، گروه‌های کوچک سنتی دو یا چند نفره را به مدد فناوری‌های نوین به هم متصل کرده و گروه‌های اجتماعی بزرگ تشکیل داده است. این شبکه‌ها از طریق یک یا چند نوع از وابستگی‌ها به هم متصل‌اند و در بستر یک جامعه اطلاعاتی پیچیده، با کارکردی منحصر به فرد یک شبکه هم‌گرایی تأثیرگذار را به وجود آورده‌اند؛ اما موفقیت و محبوبیت روزافزون آنها، به دلیل داشتن رنگ و بوی اجتماعی و کاملاً مردمی است.

در این فرایند، جامعه‌ای شبکه‌ای تولید شده و ارتباطات جوامع در قالب شبکه‌های اجتماعی برقرار می‌شود. در این ارتباطات، خواسته یا ناخواسته همه دست در دست یکدیگر می‌گذارند و در کنار هم حاضر شده و از علایق یکدیگر مطلع‌اند. گفت‌وگو در جامعه مجازی شبکه‌ای بین مردم، به صورت کاملاً غیرسنتی صورت می‌گیرد؛ بدون اینکه یکدیگر را به صورت فیزیکی ببینند، بشناسند یا دوست باشند و با هم فامیل و همشهری باشند.

به مدد فناوری‌های ارتباطاتی، شبکه‌های اجتماعی مجازی، خودبه‌خود موجب هم‌افزایی قدرت اجتماع شده و در جهان امروز، رأس هرم قدرت حاکمیتی را در هر جامعه‌ای تهدید

می‌کند. در جوامع شبکه‌ای، آحاد جامعه به هم پیوسته، قدرت واحدی تحت عنوان «قدرت شبکه‌ای» به وجود آورده‌اند. این قدرت، فراتر از اتحاد مردم در جوامع سنتی است و از ویژگی‌ها و توانمندی‌های جامعه اطلاعاتی و شبکه‌ای برخوردار است.

آینده فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی

قدرت شبکه‌های اجتماعی مجازی در موضوعات سیاسی و اجتماعی، آن‌چنان اوج خواهد گرفت که ممکن است قدرت حاکمیت را از دست حاکمان خارج نماید و جامعه را به سمت و سویی که خود می‌خواهد، هدایت کند. در این صورت، حاکمیت به شکل صوری حکومت می‌کند؛ اما حکومت واقعی، در دست شبکه‌های اجتماعی است.

مشارکت تعداد بسیاری از افراد ناشناس با کمک شبکه‌های اجتماعی و شبکه‌های پیام‌رسان در فرآیند سیاست‌گذاری‌ها و اداره افکار عمومی جامعه، به‌ویژه در انتخابات و همه‌پرسی‌های سرنوشت‌ساز، در آینده نزدیک، فضای مجازی را به عامل تغییر نظام‌های سیاسی و اجتماعی تبدیل خواهد کرد؛ عاملی که قدرت‌های حاکم را خرد کرده و تعاریف و حد و مرزهای حاکمیتی را در می‌نوردد؛ هشدار می‌دهد که همه کارشناسان فضای مجازی آن را به دولتمردان در همه کشورها داده و سیطره و نفوذ و تأثیرگذاری این فضای جادویی را گوشزد کرده‌اند.

طبق آمار ارائه‌شده، اکنون چهار هزار سرویس‌دهنده شبکه اجتماعی فعال است که تنها دو شبکه آن، یک میلیون

روند صعودی نفوذ سیاسی و تأثیرگذاری اجتماعی فضای مجازی بر میان توده مردم، کاهش یا افزایش محبوبیت و مقبولیت نمایندگان منتخب مردم و پست‌های سیاسی را به دنبال خواهد داشت؛ زیرا افراد اندکی بر اساس دیدگاه‌ها و اغراض خود می‌توانند افکار عمومی جامعه را بر ضد یا به نفع مدیران یا منتخبان جامعه تحریک کنند

کاربر دارد. این مطلب، به آن معناست که وقتی شخصی یک پیام کوتاه در این شبکه قرار می‌دهد، به سرعت میان یک میلیون نفر منتشر شده و بازتاب می‌یابد. این سرعت و فراگیری، در هیچ رسانه‌ای امکان ندارد؛ یعنی ممکن است در مقابل حاکمیت، یک تصمیم شبکه‌ای اتخاذ شود که موجب هیجان و رویدادی اجتماعی یا موجی فراگیر و غیرقابل کنترل شود؛ مانند برخی تشییع جنازه‌های اخیر که بدون اطلاع‌رسانی حاکمیتی، ده‌ها هزار نفر در آن حاضر شدند. از این رو، گفته می‌شود شبکه‌های اجتماعی مجازی، می‌تواند موجب تضعیف یا متلاشی شدن قدرت متمرکز شود. با این رویکرد، به طور طبیعی، صاحبان قدرت در مقابل این شبکه‌های اجتماعی واکنش نشان می‌دهند.

شبکه اجتماعی مجازی در ذات خود، جمهوریت را در مقابل حاکمیت قرار داده است. در جامعه شبکه‌ای، دموکراسی سنتی نیز به چالش کشیده شده است؛ یعنی اگر رئیس جمهور انتخاب شود و حکومت مردم‌سالاری نیز برقرار باشد، در عین حال، شبکه‌های اجتماعی آن قدر قدرتمند شده‌اند که می‌توانند تصمیم و نظری غیر نظر رئیس جمهور و حاکمیت بگیرند؛ مانند موجی که برای خریدن خودرو صفر کیلومتر در کشورمان بر پا شد و برخی ورشکسته شدند.

شبکه‌های اجتماعی، مبتنی بر دموکراسی تام و اداره مردمی است و با وجود تمام پیشنهادها و راهکارهای در حال تجربه، غیرقابل مدیریت کامل و جامع است؛ زیرا بنای شبکه‌های اجتماعی، نقض مدیریت حاکمان و بی‌توجهی به تصمیم‌های حاکمیتی و دستوری است. حاکمیت نمی‌تواند قدرت خود را به صورت سنتی در اجتماع شبکه‌ای اعمال نماید.

شبکه‌های اجتماعی، واقعیت‌های جامعه و ماجراهای زیر پوست شهر را برملا می‌سازد و حقایقی را که به صورت معمول غیرقابل کشف است، افشا می‌سازد. لایه‌هایی پنهان از اجتماع، در شبکه‌های اجتماعی ظاهر می‌شود که حاکمیت از آنها بی‌اطلاع است و یا به‌سختی می‌تواند آن را کشف نماید.

برخی کارشناسان، معتقدند که ظهور کشورهای جدید سایبری با منافع و علایق مشترک، در راه است. پیش‌بینی‌ها برای آینده فضای مجازی این گونه است که می‌تواند کشورها را در عین اینکه از نظر سرزمینی و جغرافیایی، متحد و یکپارچه هستند، در فضای مجازی تجزیه کرده

و شهروندان آن با حضور در فضای مجازی، تابعیت کشوری مجازی و نوپدید را دریافت کنند و از حمایت‌ها و همراهی‌های اتباع و افکار عمومی و حاکمان آن کشور به صورت مجازی برخوردار شوند. این فرض، عدم توانایی کنترل بسیاری از موجودیت‌های نوپدید در فضای مجازی توسط دولت‌ها را گوشزد می‌کند. روند صعودی نفوذ سیاسی و تأثیرگذاری اجتماعی فضای مجازی بر میان توده مردم، کاهش یا افزایش محبوبیت و مقبولیت نمایندگان منتخب مردم و پست‌های سیاسی را به دنبال خواهد داشت؛ زیرا افراد اندکی بر اساس دیدگاه‌ها و اغراض خود می‌توانند افکار عمومی جامعه را بر ضد یا به نفع مدیران یا منتخبان جامعه تحریک کنند.

شبکه‌های اجتماعی مجازی، مدیریت‌گریزند

ذات و ماهیت شبکه‌های اجتماعی، مدیریت‌گریز است. این شبکه‌ها، بر مبنای تکرار افراد و جمهوریت بنا شده است؛ یعنی افراد بر اساس قدرت و اراده آزاد خود می‌توانند در این شبکه‌ها حضور داشته باشند. پس، این شبکه‌ها بر مبنای تفکر لیبرالی و پارادایمی دموکراتیک بنا شده است. از این روست که وقتی قدرت‌ها و توانایی‌ها تجمع می‌شود، یک شبکه قدرتمند و توانمند شکل می‌گیرد و می‌تواند حکومت‌ها و مدیریت‌های فوقانی، اعم از جهانی و بین‌المللی یا کشوری و ملی را تحت فشار و تأثیر قرار دهد.

امروزه، نمونه شبکه اجتماعی در سطح بین‌المللی، گروه داعش است که با حضور در فضای مجازی و ایجاد شبکه‌های اجتماعی با عناوین متعدد و متنوع با فراخوان از ملت‌ها، گروه‌ها و نحل‌های مختلف برای تجمع در منطقه‌ای خاص، شروع به عضوگیری کرد و توانست افرادی را از سراسر جهان جمع نماید و با ادعای تشکیل حکومت، جنگ‌افروزی و خون‌ریزی بسیاری را در منطقه‌ای نسبتاً وسیع و حساس از جهان برپا کند و همچنان نیز پس از چند سال، هنوز مشغول عضوگیری و ترویج افکار انحرافی خود در سطح جهانی و در مقیاسی بین‌المللی است.

قدرت این شبکه‌ها را در سطح کشوری و ملی و حکومت‌های منطقه‌ای نیز می‌توان مشاهده کرد؛ مانند کشورهای آمریکا، الجزایر، مصر و ترکیه. در این موارد، آحاد مردم خواسته‌های خود را در شبکه اجتماعی به اشتراک می‌گذارند. بعد با همگرایی و هم‌افزایی افراد که خاصیت جوامع شبکه‌ای است، به قدرت می‌رسند و قدرت خود را در عرصه جامعه به

ظهور می‌رسانند و بر حاکمیت اعمال قدرت می‌کنند.

شبکه‌های اجتماعی مجازی و مواجهه با حاکمیت

زنگ خطر حکومت‌ها وقتی به صدا در می‌آید که پیام‌رسان‌ها و کانال‌های شبکه‌های اجتماعی، در بستر سرویس‌های خارجی شکل بگیرند و در سرورهای خارجی میزبانی شوند. در این صورت، کنترل و نظارت بر هیجانات اجتماعی و رصد جریان‌های سیاسی، از دسترس خودی‌ها خارج می‌شود و بیگانگان با تحلیل محتواها زمام افکار عمومی را به دست می‌گیرند. متأسفانه، اکنون شبکه‌های پیام‌رسان خارجی، بدون هیچ مشکلی در داخل کشور فعالیت می‌کنند و نظارتی بر آنها وجود ندارد. به جرئت باید گفت، چیزی نخواهد گذشت که مدیریت اجتماعی کشور در دست این شبکه‌ها قرار می‌گیرد؛ یعنی اکنون داده‌های کشور در خارج از کشور، در حال ذخیره‌سازی است و چنین چیزی، به معنای نقض حاکمیت ملی است. برای هیچ نظامی پذیرفتنی نیست که اطلاعات یک کشور در خارج ذخیره شود و بر روی آن تحلیل صورت گیرد و بازخوردهای آن کاملاً در اختیار بیگانه و مورد سوء استفاده آنان باشد.

در تغییرات سیاسی جامعه امروزی، شبکه‌های اجتماعی مجازی، دو نقش اساسی را برعهده دارند؛ از یک سو، فرهنگ سیاسی عامه را تحت تأثیر قرار می‌دهند و از سوی دیگر، با تأثیرگذاری بر خواص، جامعه نخبگانی را با خود همراه می‌سازند. از این رو، تولیدکننده امواجی اجتماعی هستند که ممکن است حاکمیت جامعه را در تنگنای اخذ تصمیمات حیاتی قرار دهند. این فشار می‌تواند میزان انطباق و همراهی سیاستمداران را با واقعیات جامعه به چالش کشد و شجاعت تحول را برای تداوم حیات دولت‌ها تحت تأثیر قرار دهد. به طور طبیعی، اولین مواجهه با شبکه‌های اجتماعی، به عنوان یک قدرت دموکراتیک (مردم‌سالارانه) و برخاسته از بدنه جامعه، مرکزیت قدرت است که همان قدرت متمرکز یا حاکمیت جامعه می‌باشد؛ یعنی اولین و مهم‌ترین نقطه‌ای که در اجتماع تحت تأثیر قدرت شبکه‌های اجتماعی قرار می‌گیرد، قدرت متمرکز یا حاکمیت اجتماع است که در صورت تقابل، به چالش کشیده می‌شود. در این مواجهه، تفاوتی وجود ندارد که قدرت متمرکز، دینی باشد یا غیردینی. نمونه قدرت متمرکز دینی که توسط یک شبکه اجتماعی سنتی به چالش کشیده

شد، حاکمیت امام حسن(ع) در جامعه دینی آن روز است؛ چنان که شبکه اجتماعی شکل گرفته در زمان امام(ع) که آحاد مردم بودند، با امام(ع) همراهی نکردند و پشت حضرت را خالی کردند و در نتیجه، نظام حاکمیتی مورد نظر امام(ع) نیز شکل نگرفت.

نمونه تقابل شبکه‌های اجتماعی مجازی با حاکمیت در جامعه غیردینی، رنگین‌پوستان و سیاه‌پوستان آمریکا بودند که با قدرت شبکه‌های اجتماعی تجمع کردند و خواسته‌های نژادی خود را در متن جامعه به ظهور رساندند و توانستند بر حاکمیت آمریکا تأثیر بگذارند. بنابراین، تفاوت نمی‌کند که حاکمیت ظالم باشد یا عادل. در هر صورت، این شبکه‌ها در اشکال سنتی یا مدرن، می‌توانند خواسته‌های خود را بر حاکمیت تحمیل کنند.

در جامعه شبکه‌ای، شبکه‌های اجتماعی مجازی و سایر رسانه‌ها چنان با یکدیگر پیوند خورده‌اند که امکان اعمال حاکمیت بر جامعه، تنها با رسانه‌های مکتوب یا دیداری و شنیداری یک‌سویه و بدون لحاظ قدرت نرم شبکه‌های اجتماعی مجازی، بسیار مشکل به نظر می‌رسد. برخی معتقدند در صورتی که دولت‌ها بتوانند مفاهیم جدید امنیتی را با توجه به فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی برای خود بازتعریف کنند، دیگر مجبور نیستند لشکرهای عظیم نظامی خویش را تقویت نمایند. شبکه‌های اجتماعی مجازی، به عنوان یک قدرت نرم، زمینه قدرت‌یابی افراد در برابر سازمان‌ها و دولت‌ها را افزایش می‌دهد. در تعریف قدرت نرم باید گفت که این قدرت، توانایی شکل‌دهی به

افکار عمومی را داراست؛ به عبارت دیگر، جنس قدرت نرم، از نوع اقناع و بر اساس گزاره‌هایی درست یا نادرست و جهت‌دهی افکار عمومی است و جنس قدرت سخت، از مقوله اجبارکردن است. فناوری ارتباط جمعی در فضای مجازی، به گونه‌ای شکل یافته است که تصویرهایی ذهنی و غیرواقعی را به دنیا مخابره می‌کند. آنها دیگر به انتقال واقعیت فکر نمی‌کنند؛ بلکه واقعیت‌ها را آن طور که می‌خواهند، می‌سازند. هدف رسانه‌های مجازی در استفاده از قدرت نرم، مانند رسانه‌های سنتی، در ابتدا مدیریت افکار عمومی نیست؛ بلکه به ایجاد موج و سپس موج‌سواری در هیجانات اجتماعی می‌انديشند و خود را با تحولات اجتماعی سازگار نشان می‌دهند. حکومت‌ها و حاکمانی که توانایی آینده‌نگری و ارائه راهکارهایی مناسب را در مواجهه با این فضا در عرصه‌های گوناگون جامعه نداشته و شجاعت ترک رویه‌های کهنه را از خود نشان ندهند، جامعه را به آستانه خیزش‌های اجتماعی سوق می‌دهند.

فرصت‌سازی فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی

با وجود همه هشدارها برای جامعه شبکه‌ای و فضای مجازی و تهدیدها و خطرهایی که برای حکومت‌ها شمرده می‌شود، فرصت‌ها و ویژگی‌هایی نیز برای این محیط بیان می‌شود که نویدبخش جامعه‌ای نوین و رشد و تکاملی تازه در حیات بشری است؛ از جمله: افزایش مشارکت سیاسی به معنای مشارکت تعداد بسیاری از افراد با کمک فناوری‌های ارتباطاتی در فرآیند سیاست‌گذاری‌ها، کاهش فاصله بین حکومت و مردم، مطالبه شفافیت بیشتر از مقامات رسمی و حکومتی توسط مردم، رشد قدرت شهروندان در تصمیمات

در صورتی که حاکمیت بتواند گروه‌های تولید اطلاعات سازماندهی شده و جهت‌یافته را در شبکه‌های اجتماعی مستقر سازد، این اطلاعات خودبه‌خود به دلیل ماهیت شبکه‌های مجازی به گردش در آمده و دست‌به‌دست منتقل می‌شود و می‌تواند بسیاری از گزاره‌های هیجان‌انگیز اجتماعی را کنترل نماید

اجتماعی، افزایش درخواست نظام دموکراسی مستقیم و مشارکت هرچه بیشتر مردم در امور حکومتی، آغاز تغییر شکل و ساختار حکومت‌ها و تاسیس نظام‌های مدیریتی تازه و بدیع، توسعه شرکت‌های خصوصی، گروه‌ها و انجمن‌های فرامرزی و حتی افراد برجسته جهانی در نظام سیاسی کشورها.

روش‌های مهار شبکه‌های اجتماعی در راستای فضای مجازی پاک

در سطح جهانی، صاحبان قدرت و حاکمان و والیان جامعه برای مهار قدرت شبکه‌های اجتماعی و هدایت آن در جهت مصالح جامعه، روش‌هایی اتخاذ کرده‌اند. آنها در این شبکه‌های اجتماعی نفوذ کرده، سعی دارند با مدیریت آن، قدرت متمرکز خود را از طریق همین ابزار و شبکه‌ها اعمال کنند. بنابراین، روش‌های مهار شبکه‌های اجتماعی مجازی در راستای فضای مجازی پاک به این شرح است:

روش اول: ایجاد شبکه‌های اجتماعی بومی

برخی حاکمیت‌ها با ورود به فضای مجازی، شبکه‌های اجتماعی را در اختیار گرفته‌اند؛ مثلاً چین یا برزیل به جای اینکه اجازه دهند فیس‌بوک یا دیگران در آن کشورها شبکه‌های مجازی اجتماعی ایجاد نمایند و افکار عمومی این کشورها را مدیریت کنند، خود با ایجاد بسترهای لازم برای شبکه‌های اجتماعی اقدام نموده، شبکه‌های اجتماعی بومی ایجاد کرده‌اند و به خارجی‌ها اجازه راه‌اندازی شبکه‌های مجازی اجتماعی را نداده‌اند و یا توانسته‌اند فعالیت شبکه‌های غیرملی را محدود سازند که به طور طبیعی، شبکه‌های اجتماعی غیربومی و بیگانه، وقتی با این موانع و محدودیت‌ها روبه‌رو می‌شوند، از سرمایه‌گذاری در این کشورها منصرف می‌گردند. به این ترتیب، وقتی

مدیریت شبکه‌های اجتماعی یک جامعه، در اختیار حاکمیت آن جامعه قرار گیرد، از قدرت مهارگسیخته آن کاسته می‌شود.

روش دوم: تشکیل بسیج سایبری

راه دیگر اینکه ارتش یا بسیج سایبری ایجاد شود؛ یعنی همان طور که افراد عادی می‌توانند در کنار هم قرار گرفته و شبکه‌ای قدرتمند تشکیل دهند و حاکمیت را تهدید کنند، حاکمیت هم با ایجاد شبکه‌های مجازی متشکل از سربازان خود، در شبکه نفوذ کرده، با تعامل با افراد شبکه و تولید اطلاعات و محتوا، ضمن ارتباط‌گیری و خط‌دهی فکری بر اساس مصالح حاکمیت، به تعامل و در صورت نیاز به تقابل برخیزد. در این روش، سربازان سایبری با شناسایی نقاط و گره‌های قدرت‌زا و انرژی‌های قدرتمند اجتماعی شکل گرفته در فضای مجازی، با مهارت و هم‌پنداری، نسبت به گشودن گره‌ها و انحلال گروه‌های مولد قدرت و خنثاسازی بمب‌های اجتماعی و انفصال شبکه‌های معارض اقدام می‌کنند. به این ترتیب، وقتی حاکمیت توانست سربازان خود را در شبکه مستقر و فضای مجازی را مدیریت کند، هر زمان که لازم دید، می‌تواند پیوندهای شبکه‌ای را از هم منفصل کرده، قدرت و هیجانات شبکه را مهار نماید. این تجربه، در چین انجام شده و برخی کشورها نیز با الگوگیری در حال پیاده‌سازی آن هستند.

روش سوم: ایجاد شبکه‌های اجتماعی بدیل

در برخی از موارد و جوامع، شبکه‌های اجتماعی دارای شبکه‌های قدرتمند بدیل هستند؛ یعنی وقتی یک شبکه اجتماعی در مقابل قدرت متمرکز یا حاکم قرار می‌گیرد، شبکه دیگری متشکل از طرفداران حاکمیت نیز شکل می‌گیرد که با شبکه معارض هم‌وردی می‌کند و از حاکمیت و قدرت متمرکز جامعه دفاع می‌نماید و یا در شبکه مقابل

قدرت شبکه‌های اجتماعی مجازی در موضوعات سیاسی و اجتماعی، آن‌چنان اوج خواهد گرفت که ممکن است قدرت حاکمیت را از دست حاکمان خارج نماید و جامعه را به سمت و سویی که خود می‌خواهد، هدایت کند. در این صورت، حاکمیت به شکل صوری حکومت می‌کند؛ اما حکومت واقعی، در دست شبکه‌های اجتماعی است

نموده، در آن اخلاص و تقابل فکری یا فنی ایجاد می‌کند. نمونه بارز این مورد، در کودتای اخیر کشور ترکیه مشاهده شد؛ یعنی بلافاصله پس از کودتا یک شبکه اجتماعی در ترکیه ایجاد شد که از حاکمیت دفاع کردند و علیه کودتاچیان وارد عرصه شدند و همین کار، باعث شد که کودتا شکست بخورد.

روش چهارم: تولید اطلاعات غنی و مستند

روش دیگری که حاکمیت می‌تواند در مقابل قدرت شبکه‌های اجتماعی اتخاذ کند، تولید اطلاعات غنی و مستند است که گروه‌ها و احاد مردم در شبکه بتوانند به آنها اعتماد کرده و استناد دهند. شبکه‌های اجتماعی خودجوش، فاقد امکان تولید اطلاعات منسجم و متقن است. تولید محتوا در شبکه‌های اجتماعی، معمولاً پراکنده و بسیاری از آنها غیرمستند است؛ مگر اینکه یک گروه متمرکز در شبکه شکل بگیرد که بسیار نادر است؛ زیرا مردم عادی و احاد و افراد جامعه که سلول‌های تشکیل‌دهنده این شبکه‌ها هستند، نه اطلاعات مستندی در اختیار دارند و نه وقت کافی برای ایجاد اطلاعات متمرکز و متقن؛ بلکه محتوایی که در این شبکه‌ها ردوبدل می‌شود، بیشتر برآمده از شنیده‌ها و گفته‌هاست و یا اینکه پیشنهادها ساده و خام را مبادله می‌کنند. در صورتی که حاکمیت بتواند گروه‌های تولید اطلاعات سازماندهی‌شده و جهت‌یافته را در شبکه‌های اجتماعی مستقر سازد، این اطلاعات خودبه‌خود به دلیل ماهیت شبکه‌های مجازی به گردش در آمده و دست‌به‌دست منتقل می‌شود و می‌تواند بسیاری از گزاره‌های هیجان‌انگیز اجتماعی را کنترل نماید.

راه دیگر در مدیریت شبکه‌های اجتماعی به وسیله محتوا، ایجاد هسته‌های تولید اطلاعات و محتوا به صورت فصلی و متناسب با موج‌های برخاسته در شبکه‌هاست که این روش‌ها، بیشتر در ایام انتخابات به کار گرفته می‌شود. در این روش‌ها، صاحبان قدرت متمرکز، همان نامزدهای انتخابات هستند که هر کدام به فراخور توانمندی خود، می‌تواند شبکه اجتماعی را مدیریت کند. بدیهی است، کامیابی و موفقیت هر نامزد، به تولید اطلاعات بیشتر، جذاب‌تر و مردم‌پسندتر وابسته است. در این روش، قدرت اطلاعات در جهت‌دهی افکار عمومی به‌خوبی مشاهده می‌شود.

روش پنجم: برخورد سلبی با شبکه‌های اجتماعی

روش دیگری برای کنترل شبکه‌های اجتماعی، برخورد سلبی است که معمولاً کشورهایی که فاقد فناوری‌ها یا اطلاعات و محتواهای لازم هستند، از این روش استفاده می‌کنند؛ یعنی همه شبکه‌ها را بسته و تعطیل می‌کنند و به هیچ شبکه داخلی یا خارجی اجازه فعالیت نمی‌دهند؛ مثل کره شمالی که چنین سیاستی اتخاذ کرده است.

سخن پایانی

این پنج راه، برای کنترل شبکه‌های اجتماعی به نظر می‌رسد و ممکن است راه‌های دیگری نیز وجود داشته باشد؛ البته احتمال دارد که برخی از این روش‌ها، با جمهوری‌ت و یا حاکمیت که یکی قدرت غیرمتمرکز و دیگری قدرت متمرکز است، در تعارض باشند؛ اما آنچه مسلم است، کنترل و رصد شبکه‌های اجتماعی بر اساس مصالح هر اجتماع و نظام است. ■